

ตอนที่ 6

หัวเลี้ยวหัวต่อทางวรรณคดีไทย

สมัยรัชกาลที่ 4

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อศึกษาสภาพเหตุการณ์บ้านเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวทางวรรณคดี
2. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการประพันธ์ ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อทางวรรณคดีไทย
3. เพื่อศึกษาสำนวนภาษาร้อยแก้วในระยะวิวัฒนาการ
4. เพื่อศึกษากวีและงานวรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 4
5. เพื่อแนะให้เห็นวิวัฒนาการทางวรรณคดีอันเป็นความเจริญต่อเนื่องมาถึงวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์หลังรัชกาลที่ 4

วิธีศึกษา

ให้อ่านบทเรียนตอนที่ 6 อย่างใช้วิจารณ์ญาณให้เกิดความคิดต่อเนื่องถึงเหตุผลและความจริงที่ไม่ได้กล่าวไว้ในบทเรียน

- อ่านวรรณกรรมและหนังสือประกอบความรู้ดังนี้
1. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ของกรมศิลปากร
 2. นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2394

นักประวัติศาสตร์หลายท่านลงความเห็นว่า การพัฒนาพระนครตามแบบอย่างของกรุงศรีอยุธยาซึ่งได้กระทำต่อเนื่องมาถึง 3 รัชกาลนั้น ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนเมื่อสิ้นรัชกาลที่ 3 อาจสรุปเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดจากอิทธิพลต่าง ๆ ดังนี้

1. **วิทยาการสมัยใหม่** สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1-2 และ 3 ได้ ทรงทุ่มเทพระสติปัญญา ความสามารถ สร้างสรรค์ความเจริญทางวัตถุ ศิลปะ และวัฒนธรรมไว้อย่างสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ และคณะผู้บริหารบ้านเมืองจึงคลายความห่วงใยในงานสร้างสรรค์ดังกล่าว นโยบายการพัฒนาบ้านเมืองจึงมีแนวโน้มมาทางการปรับปรุงการบริหารและพัฒนาบุคคล มีการปรับปรุงระเบียบการศาล แก้ไขพระราชกำหนดกฎหมาย กฎมณเฑียรบาล ให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม ทำนุบำรุงการศึกษาเล่าเรียนของพระราชวงศ์ และประชาชน โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตำราเรียน แบบเรียนภาษาไทยฉบับอื่น ๆ เพิ่มขึ้นจากที่มีอยู่แล้ว และทรงสังเกตเห็นความสำคัญของการศึกษาวิทยาการแบบตะวันตก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายและข้าราชการเล่าเรียนภาษาอังกฤษ

หมอสอนศาสนาชาวอังกฤษและอเมริกันหลายคน ได้เข้ามาปฏิบัติงานเผยแพร่คริสต์ศาสนา ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 3 หมอสอนศาสนาเหล่านั้นได้นำความเจริญทางวิทยาศาสตร์ และวิทยาการอย่างตะวันตกมาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนา เช่น การแพทย์ และการพิมพ์ เป็นต้น หมอสอนศาสนามีส่วนสำคัญมากที่สุดในการแพร่หลายของวิทยาการฝ่ายตะวันตก ทำให้ศิลปะวิทยาการอย่างตะวันตกมีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น

2. **การเมืองระหว่างประเทศ** ในยุคนั้นอิทธิพลของชาติมหาอำนาจตะวันตก กำลังแผ่ขยายเข้ามาครอบงำประเทศในภูมิภาคเอเชียทั่วไป รัฐบาลสยามจึงต้องตื่นตัวที่จะหาทางป้องกันมิให้ถูกรุกรานทางทหาร มิให้เสียเปรียบทางการทูตและการค้า ได้มีการทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก และฮอลแลนด์ เป็นต้น นับเป็นความเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศครั้งสำคัญ

3. **พระปรีชาสามารถและประสบการณ์ส่วนพระองค์** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงผนวชอยู่เป็นเวลานานถึง 27 พรรษา ระหว่างนั้นได้ทรงศึกษาวิชาการทั้งฝ่ายศาสนา ภาษามคธ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และศิลปะวิทยาการแบบตะวันตก ได้ทรงคบหากับชาวตะวันตกผู้ทรงคุณวุฒิหลายคน เมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชย์ จึงทรงนำความรอบรู้ดังกล่าวมา กำหนดแผนพัฒนาบ้านเมืองอย่างเหมาะสมกับโอกาส เช่น ทรงปรับปรุงระเบียบการปกครอง

ทบวงการ และหน่วยราชการต่าง ๆ ทั้งหมดคัดสำเนาแจกจ่ายไปยังกรมต่าง ๆ ทุกกรม ส่วนหัวเมืองทั้งปวงนั้น เมื่อมหาดไทย กลาโหม กรมท่า อันเป็นเจ้ากระทรวงบังคับบัญชา หัวเมืองได้รับประกาศจากกรมพระสุรัสวดี ก็คัดสำเนาไปยังหัวเมืองอันขึ้นอยู่ในกรมนั้น ๆ อีกชั้นหนึ่ง¹

ต่อมาในรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เรียกชื่อว่า โรงอักษรพิมพ์การ เริ่มพิมพ์หมายประกาศครั้งแรก พ.ศ. 2401 และออกหนังสือพิมพ์ข่าวชื่อ ราชกิจจานุเบกษา บอกข่าวในราชสำนักและเก็บความจากประกาศต่าง ๆ ของทางราชการ เรื่องที่พิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาเป็นพระราชนิพนธ์ทั้งสิ้น นอกจากการประกาศข้อความทางหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ยังพิมพ์ประกาศเป็นเรื่อง ๆ อีกส่วนหนึ่งด้วย ประกาศเป็นเรื่อง ๆ

¹ ศิลปากร, กรม ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 หน้า 1

